

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYA MODELLARINI XALQARO TAJRIBALAR NEGIZIDA QIYOSIY O'RGANISH

Samatova Iroda Azamjon qizi

p.f.b.f.d (PhD). Toshkent

iroda.samatova.1991@mail.ru

Annotatsiya. *Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida fanlararo integratsiyani tashkil etishning Finlandiya, Xalqaro bakalavriat (IB) hamda kompetensiyaga yo'naltirilgan xalqaro yondashuvlar misolidagi modellari qiyosiy tahlil qilinadi. Integratsiyaning mazmuni, tashkiliy mexanizmlari, o'qituvchi hamkorligi, baholash mezonlari va kutiladigan ta'limiy natijalari ochib beriladi. Tahlil asosida O'zbekiston umumta'lim maktablari uchun bosqichma-bosqich tatbiq etishga mos tavsiyalar ishlab chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *fanlararo integratsiya, multidisiplinar ta'lim, transdisiplinar yondashuv, loyiha asosida o'qitish, kompetensiya, formativ baholash, umumta'lim maktabi.*

Kirish. Bugungi maktab ta'limida bilimlarni alohida fanlar doirasida o'zlashtirishning o'zi yetarli bo'lmay qolmoqda. Iqlim o'zgarishi, raqamli xavfsizlik, sog'lom turmush tarzi, ekologiya, fuqarolik mas'uliyati kabi hayotiy masalalar bir vaqtning o'zida tabiiy, ijtimoiy-gumanitar va texnologik bilimlarni talab qiladi. Shu sababli fanlararo integratsiya o'quvchining bilimlarni bog'lay olishi, muammoni turli nuqtai nazardan tahlil qilishi va amaliy yechim ishlab chiqishiga xizmat qiladi.

Fanlararo integratsiya — ikki yoki undan ortiq fan mazmuni, ko'nikmasi va metodlarini umumiy mavzu, muammo yoki loyiha atrofida birlashtirishdir. Bunda fanlar bekor qilinmaydi; aksincha, har bir fanning o'ziga xos tushuncha va metodlari real vaziyatni yaxlit anglash uchun qo'llanadi.

OECD tahlillari o'quv dasturining moslashuvchanligi, maktab va o'qituvchining ma'lum darajadagi mustaqilligi, shuningdek, o'quvchi ishtiroki integratsiyalashgan ta'limning muhim shartlari ekanini ko'rsatadi. Biroq bunday erkinlik yagona standart va sifat nazoratisiz qo'llansa, ta'lim natijalarida tengsizlik yuzaga kelishi mumkin [1].

Fanlararo integratsiya odatda uch ko'rinishda namoyon bo'ladi:

Multidisiplinar model. Bir mavzu bir necha fanlarda o'rganiladi, biroq fanlarning maqsadi va baholashi asosan mustaqil qoladi. Masalan, “Suv” mavzusi biologiyada suv aylanishi, geografiyada suv resurslari, ona tilida matn yaratish, matematikada suv sarfini hisoblash orqali yoritiladi.

Interdisiplinar model. Fanlar o'rtasidagi tushuncha va usullar faol bog'lanadi. Masalan, ekologik muammoni o'rganishda biologik kuzatuv, statistik hisob, xarita bilan ishlash va dalillangan yozma nutq yagona loyiha doirasida birlashadi.

Transdisiplinar model. Ta'lim markaziga fan emas, balki hayotiy muammo yoki universal savol qo'yiladi. Fanlar o'quvchining muammoni tadqiq etishi va yechim taklif qilishiga vosita bo'lib xizmat qiladi.

Finlandiya tajribasi: majburiy multidisiplinar modullar modeli

Finlandiya umumiy ta'lim tizimida fanlar saqlanib qolgan, biroq ular umumiy kompetensiyalar va har yili o'tkaziladigan multidisiplinar o'quv modullari bilan bog'langan. Milliy o'quv dasturiga ko'ra, har bir maktab har o'quv yilida kamida bitta fanlar mazmunini birlashtiruvchi aniq mavzu, loyiha yoki kursni tashkil etishi lozim. O'quvchilar mazkur modullarni rejalashtirish jarayonida ham ishtirok etadilar[2].

Mazkur modelning muhim jihati — integratsiya alohida tashabbus emas, balki o'quv dasturining talabidir. Maktab mavzu va davomiylilikni mahalliy ehtiyojlardan kelib chiqib belgilashi mumkin. Masalan, qishloq maktabida "Mahalliy suv manbalarini asrash", shahar maktabida esa "Barqaror transport" mavzusini tanlash mumkin.

Finlandiya modelida baholash odatda fanlarning belgilangan o'quv maqsadlariga tayangan holda amalga oshiriladi. Bu yondashuv loyiha ishining umumiy mahsulini baholash bilan birga, o'quvchining alohida fanlardan egallagan bilim va ko'nikmalarini ham nazorat qilish imkonini beradi.

Ushbu modelning afzalligi — uni mavjud fan tizimini keskin o'zgartirmasdan joriy etish mumkinligidir. Cheklovi esa fan o'qituvchilarining hamkorlikda rejalashtirishiga vaqt, metodik tayyorgarlik va maktab rahbariyatining tashkiliy ko'magi zarurligidadir.

Ko'plab mamlakatlarda integratsiya alohida loyiha shaklida emas, balki barcha fanlarga singdirilgan umumiy kompetensiyalar orqali yo'lga qo'yiladi. Bunday kompetensiyalarga tanqidiy fikrlash, muloqot, hamkorlik, ijodkorlik, media va axborot savodxonligi, ekologik mas'uliyat hamda o'z-o'zini boshqarish kiradi.

Bu yondashuvning asosiy g'oyasi shundaki, fan o'qituvchisi o'z predmetini o'qitish bilan birga, umumiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Masalan, matematika darsida statistik ma'lumotlarni talqin qilish media savodxonligiga, tarix darsidagi manbani tahlil qilish tanqidiy fikrlashga, biologiya darsidagi ekologik loyiha esa fuqarolik va ekologik mas'uliyatga xizmat qiladi.

Bunday modelda integratsiya uzluksiz va tizimli bo'ladi. Ammo uning muvaffaqiyati o'quv dasturida kompetensiyalar aniq ifodalanishi, fanlar kesimida progressiya belgilanishi hamda baholash vositalari ishlab chiqilishiga bog'liq.

O'zbekiston pedagogika ilmidagi fanlararo integratsiya o'quvchilarda bilimlarning yaxlit manzarasini shakllantirish, nazariya va amaliyot bog'liqligini kuchaytirish hamda ijodiy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida talqin etiladi. Xususan, R. A. Mavlonova va N. X. Rahmonqulova integratsiyani faqat fanlarni mexanik birlashtirish emas, balki umumiy tushuncha, muammo, faoliyat va kompleks obyektlar asosida o'quv mazmunini bog'lash jarayoni sifatida ko'rsatadilar. Ularning yondashuvi ta'limdagi integratsiya maqsad, muammo, usul, umumilmiy tushuncha va faoliyat asosida tashkil etilishi mumkinligini anglatadi[3].

A. Musurmonova va hammualliflar ta'lim jarayonida kompetensiya, pedagogik mahorat, diagnostika hamda zamonaviy metodlarni o'zaro bog'liq holda qo'llash zarurligini asoslaydilar. Bu qarash fanlararo integratsiya faqat mazmuniy emas, balki tashkiliy-metodik hodisa ham ekanini ko'rsatadi[4].

Mahalliy tadqiqotlarda ham integratsiyalashgan yondashuv o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish, fanlararo aloqadorlikni mustahkamlash va bilimlarni yaxlit o'zlashtirishga xizmat qilishi qayd etiladi[5].

O'zbekiston sharoitida fanlararo integratsiyani bir yo'la barcha fan va sinflarda to'liq joriy etishdan ko'ra, bosqichma-bosqich yondashuv maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, har bir maktabda yiliga kamida bir yoki ikki marta fanlararo loyiha haftaligini tashkil etish mumkin. Bunda mavzular hududiy va ijtimoiy ehtiyojlarga mos tanlanishi lozim: suvni tejash, mahalla tarixi, yashil hududlarni ko'paytirish, yo'l harakati xavfsizligi, sog'lom ovqatlanish yoki raqamli xavfsizlik.

Ikkinchidan, integratsion modul uchun aniq "katta savol" belgilanishi kerak. Masalan: "Maktabimizda energiya sarfini qanday kamaytiramiz?" Ushbu savol fizika, matematika, informatika, ona tili, geografiya va texnologiya fanlarini mazmunan bog'laydi.

Uchinchidan, o'qituvchilar uchun umumiy rejalashtirish vaqti ajratilishi zarur. Fanlararo darsning sifati ko'pincha o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq bo'ladi. Rahbariyat dars jadvalida metodik hamkorlik uchun sharoit yaratishi lozim.

To'rtinchidan, baholash ikki qismdan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq: o'quvchining fan bo'yicha aniq natijalari va loyiha doirasidagi umumiy ko'nikmalari. Masalan, ma'lumotni tahlil qilish, hamkorlik qilish, dalillash, taqdimot o'tkazish hamda amaliy yechim taklif etish alohida mezonlarda baholanishi mumkin.

Beshinchidan, integratsiya fan mazmuni qisqarishi yoki yuzaki o'tilishini anglatmasligi kerak. Har bir loyiha aniq o'quv natijalariga, o'quv dasturidagi mavzularga va baholash mezonlariga bog'lanishi shart.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, xorijiy tajriba fanlararo integratsiya ta'lim sifatini oshirishning universal vositasi emas, balki puxta rejalashtirish, o'qituvchilar hamkorligi va mos baholash tizimini talab qiluvchi pedagogik yondashuv ekanini ko'rsatadi. Finlandiya tajribasi integratsiyani milliy o'quv dasturi orqali majburiy, ammo mahalliy sharoitga moslashuvchan modul shaklida tashkil etish mumkinligini namoyon qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Beane, J. A. Curriculum Integration: Designing the Core of Democratic Education. — New York: Teachers College Press, 1997. — 122 p. https://www.oecd.org/en/publications/curriculum-flexibility-and-autonomy_eccbbac2-en.html
2. Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Primary and Lower Secondary (Basic) Education. — Helsinki, 2014. URL: oph.fi

3. Mavlonova, R. A., Rahmonqulova, N. X. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi: innovatsiya va integratsiya. — Toshkent, 2013.
4. Musurmonova, O., Ibragimov, X., Jamoldinova, O. va boshqalar. Umumiy pedagogika. I qism: darslik. — Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2020. — 376 b.
5. Hayitova, N. D. "Integratsiya tushunchasi va uning pedagogik mohiyati." Qo'qon DPI ilmiy xabarlari jurnali, 2026, 8(6), 639–643. DOI: 10.70728/c.series.ped.v08.i06.099.